

Rozhovor

Do smyček lezeme sami

Rozhovor o nadcházejícím věku Číny a o tom, je-li člověk zvíře

Jeho prózy by se daly jednoduše nazvat zkoumáním lidského prvku v okuláru biologova mikroskopu, ale jednoduchého v nich není nic. Jsou čtivé, zábavně cynické a poučné. A nic lidského jim není cizí.

Románem *Mandaríni* zakončil biolog a esejista Stanislav Komárek trilogii, kterou tvoří prózy *Opšlístisova nadace* (2002) a *Černý domeček* (2007). Mandaríni byli vysocí čínští hodnostáři, slovo samo pochází z portugalštiny. Má nádech mírně hanlivý, pro znalce Číny neprávem.

Z četby vašich esejů vím, jak silně jste Čínou přitahován. Skoro se vkrádá podezření, že se sám za mandarína považujete...

V mé oblíbené klasické Číně skutečně existovala určitá symbióza mezi vzdělavcem, literátem a úředníkem – bývala to často táž osoba. Když byl znechucen poměry u dvora, odešel někam do horské samoty meditovat. Evropská představa je jiná: na jedné straně avantgardní intelektuál, na druhé straně tupý úředník. Úředník intelektuála dusí, ten ho zase tupí a zesměšňuje. To v Číně existovalo jen v náznacích. Z tohoto hlediska jsem jako univerzitní učitel státního úředníka, ovšem zároveň jsem člověk se zájmem o vědu a literaturu čili mandarín.

Nepředbýváme trochu s tím přicházejícím věkem Číny?

Stanislav Komárek

Narodil se v roce 1958 v Jindřichově Hradci, vystudoval biologii na PŘF UK v Praze. V letech 1983–1990 žil jako emigrant v Rakousku (Vídeň – Naturhistorische Museum, ministerstvo zemědělství, Zoologický ústav). Od roku 1990 přednáší na UK v Praze, od roku 2001 je profesorem filozofie a dějin přírodních věd. Vydal několik svazků esejů a řadu odborných prací.

Je ale dobré se na to duševně připravit. Bizarní je, že ve 40. letech 19. století se Evropa, přesněji Anglie, vlámala do Číny téměř násilím. Čína se bránila, jak mohla, poslala do Londýna memoranda, ať do Číny nic nevozí, že jsou soběstační. Teď se bumerang vrací. V Singapuru jsem si uvědomil, jak oproti té dálněvýchodní funguje naše kultura těžkopádně, s obrovskou produkcí „třetího tepla“. Tam vzniká konsenzus snáze a sebeprosazování není tak drsné – leccos je pak jedno-

dušší. V Evropě existují iluze, že čínský boom je přechodná záležitost. Jenže stačí tam dojet a vidíme pravý opak.

Třetí román, to už je víc než důsledek nějakého odskoku od katedry a vědy k literatuře. Napsal jste je během pěti let. Jak to na vás přišlo?

Je to podobné jako se šamanem u archaických národů. Takový Tunguz anebo Čukča se mnohdy bojí, že bude šamanem, ale nemůže s tím nic dělat. To není otázka svobodné volby, jaksi to k člověku přijde. Člověk se musí snažit hledat optimální místo ve společnosti, stejně tak literát. V mraveništi jsou specialisté různých kast. Lidská společnost má také své specialisty, literáti jsou jedněmi z nich.

Člověk mívá problém poznat, co je vlastně to optimální místo...

Myslím, že je tam, kde druhým neškodíme a sobě alespoň trochu prospíváme. Není jednoduché ho najít. Netvrdím, že to umím, ale snad něco vím o povaze problému. Společenské očekávání od literátů je malé, a tak jejich nebezpečnost není nijak výrazná.

Byly ale doby, kdy literáti mohli výrazně škodit, přitom se paradoxně literatura těšila velké vážnosti. Je cenou za nalezení „optimálního místa“ pád do nevýznamnosti?

Literatura je věc minimálně rozporuplná. U novinových článků, u textů, které by mohly mít nějaký společenský dopad, se snažím zastávat smířlivá stanoviska. Literáti nebo publicisté, kteří bezdůvodně vyzývají k nenávisti, by měli být izolováni jako vzteklinou nakažená zvěř.

Lze popsat literáta jako biologický druh?

Možná ano. Markantní je jeho bezdětnost, a pokud děti má, pak málo či s nimi nežije pohromadě. Výjimky samozřejmě jsou, ale velká část literátů se s rodinou nesnáší. Aby totiž člověk dobře vydržel s jinými na malé ploše, musí trochu rozostřit – to aby neviděl svět tak přísně a kriticky. Což jsou předpoklady vidění moderního literáta. Pro rodinu je to horší.

Vaše romány navazují na realistickou prózu 19. století v tom smyslu, že realisté byli „vědci společnosti“ a vy jste spisovatel-bio-

log. Biologický realismus – přijal byste to?

No, něco jako realismus není dnes zrovna v módě. Naproti tomu biologie v kursu je, především v nejdřívějších podobách, tedy jako sociobiologie: člověk je jenom zvíře, nic než zvíře, hýbou s námi geny. Takhle já se na člověka nedívám: gibbon se asi nepatá po místě gibona v kosmu, my zase neumíme tak pěkně ručkovat v korunách. Ale že jsem biolog tělem i duší, to ve svém psaní věru nepopírám. Myslím, že všechny moje knihy jsou o chodu světa, lidského i mimo-lidského. K něčemu se hodí lépe nálepka beletrie, k něčemu esej, k něčemu odborná literatura, ale vlastně jde vždy o vyjádření téhož – toho, co se na přednášky nevešlo. Svět je jeden a to, že jsou žánry od sebe tradičně odděleny, je sice věc osvědčená, ale mně se líbí trochu je přitáhnout k sobě.

V beletrii jste ale nejsvobodnější...

I tam je ovšem jistý prostor nesvobody. Nemůžete jít do detailů, esejistické prvky musejí být umírněné. Přesto je tam nechávám. V dnešní době, kdy strom literatury pozvolna

usychá, by měla být spisovatelů ponechána svoboda, jak si co zkaží.

V Mandarínech je zábavná pasáž o japonské inteligentní kachně, kterou si přiveze jeden japanolog. Přílně k ní a ona dokonce začne mluvit. Je to napísáno tak, že čtenář přesně neví, není-li to náhodou pravda...

Mně vždycky připadalo zábavné psát tak, aby se fikce od reality nedala úplně odlišit. Čtenář samozřejmě tuší, že je tahán za fúsekli, ale je tomu rád, protože ho to baví. Od toho je literatura literaturou. Tu kachnu jsem si samozřejmě vymyslel, ale podepřel jsem tu smyšlenku množstvím japonských reálií.

Aby čtenář nebyl zmaten: váš román je zasazen do konkrétního dění Prahy devadesátých let. Vracel jste se k nim s nostalgii?

Vracel. Řekl bych, že památek na určité klíčové doby nezůstává kupodivu zase tak moc. Zázitek revoluce roku 1989 a toho, co následovalo, byl silný a pro naši generaci šlo o rozhodující událost v životě. Takže proč o tom nepsat? Pamětníci říkají, že to jsou banality,

o kterých ví každý. Nepamětníci – a to už jsou moji studenti, narození kolem roku 1989 – namítanou, proč rozpatlávat věci, po kterých už pes neštěkne. A obojí mají svým způsobem pravdu. Proto se o některých věcech nepíše: protože to každý ví, a pak už to zase nikdo neví a vědět nechce. To je trochu paradox a já jsem se rozhodl proti tomu postavit.

Osmdesátá léta jste prožil v exilu. Váhal jste, jestli se máte vrátit?

Ne, a to nikoli z důvodů vlasteneckých, ale proto, že Čechy byly tehdy velmi zajímavou intelektuální plochou. Jako když je pole čerstvě zoráno a pohnou: leccos zajímavého na něm vyrostlo. Oproti Rakousku jsou Čechy stále ještě pohyblivější a dynamičtější, struktura ještě nestačila tak zkaženět. Neumíte si představit, jak těžké je vypsát na rakouské univerzitě konkurs na nové asistentké místo. V Čechách to ale také nebude dlouho trvat.

Přijdou tím čeští vzdělanci o něco?

Západní intelektuál je do značné míry normovaný. Ví se, co má říkat, jaké postoje má zastávat, ba jak má vypadat. Česká intelektuální scéna pořád ještě úplně normovaná není. ▶

Kultura

Vytvářela se svépomocí. Přirovnal bych to k rukodělné keramice oproti keramice průmyslově vyráběné. Některé kousky by zdobily vitríny světových muzeí, jiné neprodáte ani na jarmarku pod cenou. Většina současných vzdělanců se formovala v dobách před-revolučních. Represivní doby přináší větší zájem o vzdělání, protože je ho málo a potlačuje se. V režimech volných se intenzivnímu studiu věnují jenom podivíni, protože normální člověk může jet do Maroka nebo si pustit jeden z padesáti kabelových kanálů.

Český podivín si to dlouho nemohl dovolit, i kdyby chtěl.

Horší je záplava formálních předpisů a nařízení, která se na ně hrnou. Dřív bylo víc času než teď. Existuje nebezpečí, že se vypestuje nová generace manažerů vědy, kteří budou sice mnohem pružnější ve věci získávání peněz, grantů a podobně, ale bude jim něco chybět: hloubka a originalita. Každá generace má něco, co ta předchozí neměla, a naopak. Je tu však otázka, zda současná doba vzdělance starého typu potřebuje.

A nepotřebuje?

Společnost někdy vyhledává cosi jako mra-

vokárce. Ve Spojených státech jsou velmi populární televizní kazatelé, kteří hřímají z obrazovky morálkou. Nejsem si jist, zda právě tohle společnost potřebuje, ale myslím, že jakási touha po něčem podobném existuje.

Češi ale nemají rádi moralizování. Nikdo jim nebude mluvit do toho, jak (špatně) žijí.

Je docela úlevné, že v Čechách je jedna z nejnižších hladin pokrytectví v Evropě. Pamatuji si, že kdosi na výtku, že v jeho resortu se krade, řekl: Prostě lidi kradou, no a co má být. To je v Rakousku těžko představitelné, tam by se lidé vykrucovali, vzpomeňme na aféru Kurta Waldheima. Na faktickém stavu se ale mnoho nezmění, lidé budou krást dál. Svoboda tisku tu není

proto, aby se chyby napravily a potrestaly, ale aby vyubulaly a nestalo se nic. Lidu se však uleví... Na komunismu bylo nejhorší to neustálé lhaní, jinak se – zvláště v jeho závěrečném stadiu – nikomu nic tak hrozného nedělo. Ale to lhaní bylo strašné a ta nehybná atmosféra byla skličující.

V čem dělají z pohledu trochu „čínsky“ myslícího biologa, který žije na Žižkově a přednáší na pražské univerzitě, lidé jako my největší chybu?

Největší problém západní společnosti je v tom, že všechny naše potíže přicházejí zvenku, a tak jsou také zvenčí odstraňovány. Když se na to podíváme podrobněji, zjistíme, že opak je pravdou. My do svých smyček lezeme sami, nikdo nám je aktivně nezadrhává. Chceme-li nástrahám čelit, je nutná sebestoproměna, nikoli reforma zvenčí. Příklad z mého života: pocházím z rodiny hypertoniků, měl bych mít vysoký tlak. Běžně se to řeší předepsáním rozličných léků, které dotyčný konzumuje; a až do smrti je navázán na to, čemu říkám medicínsko-průmyslový komplex. Řekl jsem si, že na sobě udělám pokus. Přestal jsem jíst maso. Tlak klesl, je v pořádku. A myslím, že tak je to skoro se vším. ■

Jiří Peňás ■